

การศึกษาปริวรรตบทสູ່ขัวัญ สำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Transliteration and Study of Spirit Retrieving Scriptures Recorded in
the Thai Language Department, Ubon Ratchathani Rajabhat University

สรียกานต์ ยี่เก็งเอี่ยม¹
Sariyagan Yeekengaem

บทคัดย่อ (Abstract)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ปริวรรตใบลานบทสູ່ขัวัญจากอักษรธรรมเป็นอักษรไทยปัจจุบัน และ 2) ศึกษาศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏในบทสູ່ขัวัญ สำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี โดยผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา และภาษาเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ ส่วนการนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการศึกษาพบว่า 1) วรรณกรรมบทสູ່ขัวัญ มีจำนวน 1 ผูก 38 หน้า เนื้อเรื่องสมบูรณ์ ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง ไม่ปรากฏที่มา พบว่าถูกบันทึกเป็นไฟล์รูปภาพไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย ซึ่งมีบทสູ່ขัวัญที่ปรากฏในหนังสือก๊อมนักนี้มีบทสູ່ขัวัญ 3 บทสູ່ขัวัญ คือ บทสູ່ขัวัญพา มีทั้งหมด 6 ลานก๊อม จำนวน 12 หน้า บทเอนขัวัญคนป่วย มีทั้งหมด 6 ลานก๊อม จำนวน 11 หน้า และบทสູ່ขัวัญนาค มีทั้งหมด 7 ลานก๊อม จำนวน 14 หน้า ทั้งหมดจารด้วยอักษรธรรมอีสาน 2) ศิลปะการประพันธ์ พบว่า ด้านรูปแบบการใช้ภาษา มีการใช้ภาษาบาลีสลับกับภาษาไทยท้องถิ่นอีสาน โดยยกข้อความบาลีขึ้นต้นเรื่องสั้นๆ แล้วกล่าวเนื้อหาแต่ละตอนความด้วยภาษาไทยท้องถิ่นอีสานซึ่งมีการแทรกบาลีบ้างบางคำ ส่วนจบเรื่องจบด้วยบาลี ด้านการเลือกใช้ถ้อยคำ ผู้ประพันธ์เลือกใช้ถ้อยคำนุ่มนวล อ่อนโยน, ถ้อยคำจริงจัง เครื่องขัริม, คำเลียนเสียง, การใช้คำแสดงอาการ, การใช้คำซ้ำ และการเล่นคำเป็นชุด ด้านการใช้โวหารการเขียน มีการใช้โวหาร 4 แบบ คือ บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร ด้านการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ผู้แต่งใช้สัญลักษณ์อยู่ 4 กลุ่ม คือ สัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ สัญลักษณ์แทนความวิปริตผิดแปลก สัญลักษณ์แทนความดีงาม และสัญลักษณ์แทนความชั่วร้าย ส่วนลักษณะคำประพันธ์บทสູ່ขัวัญ ทั้ง 3 บท ใช้คำประพันธ์ประเภทฮ่ายยาวหรือร่ายยาวซึ่งเป็นฮ่ายพิเศษไม่ค่อยมีกฎเกณฑ์แน่นอนนัก อาศัยหลักความสัมพันธ์สัผัสความคล้องจองต่อเนื่องกันไปบางวรรคมีคำ เอิน, ย้อ ตามปกติฮ่ายนี้วรรค

Received: 2021-05-17 Revised: 2021-06-20 Accepted: 2021-06-21

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี Faculty of Humanities and Social Sciences Ubon Ratchathani Rajabhat University. Corresponding Author e-mail: sariyagan587@hotmail.com

หนึ่ง ๆ มีกำหนดตั้งแต่ 5 คำ ถึง 14 คำ ลักษณะจะสัมผัสคำใดในวรรคก็ได้ อาจเป็นต้นวรรคกลาง หรือท้ายวรรคก็ได้

คำสำคัญ (Keywords): การปริวรรต; บทสวดวิญญู; ศิลปะการประพันธ์

Abstract

This research aims to 1) transliterate the spirit retrieving scriptures from Dharma script to modern Thai script, and 2) study the art of writing appeared in the spirit retrieving scriptures recorded in the Thai Language Department, Ubon Ratchathani Rajabhat University. Folklore methodology and language are used as tools to study and analyze and the results are presented with Descriptive Analysis. The study results reveal that 1) The 38-page palm leaf manuscript is in one binding with complete content. Neither author's name nor its origin is found. As picture file format, it is kept in the Thai Language Department. In the palm leaf manuscript, there are 3 spirit retrieving scriptures. First, the spirit retrieving scripture for symbolic bush appears in 6 palm-leaf sets, 12 pages. Second, the spirit retrieving scripture for patient appears in 6 palm-leaf sets, 11 pages. Third, the spirit retrieving scripture for ordination ceremony appears in 7 palm-leaf sets, 14 pages. All of them were written with Dharma Isaan script. 2) In the aspect of the art of writing, Pali and Thai Isaan languages are used interchangeably. Each part starts with a short Pali message, then Thai Isaan language content follows – inserted with some Pali words, and ends with Pali. For word choices, gentle words, solemn words, onomatopoeic words, action words, repetition of words, and sets of puns were used. In regard to types of Thai eloquence, 4 of them were identified; narrative eloquence, preaching eloquence, allegorical eloquence, and metaphorical eloquence. For symbol usage, 4 types of symbol were identified; symbols representing abundance, symbols representing perversion, symbols representing goodness, and symbols representing maleficence. For poetry style, all 3 spirit retrieving scriptures were written in long poem, rather without strict rules but with continuous rhymes and some ponderous words in some verses. Normally, a verse in the long poem contains 5 to 14 words, and rhymes can be any words – at the beginning, in the middle, or at the end of the verse.

Keywords: Transliteration; Spirit retrieving scripture; Art of writing

บทนำ (Introduction)

อักษรธรรมโบราณอีสานเป็นมรดกทางปัญญา ที่ปราชญ์โบราณได้วางเกณฑ์ด้านอักษรวิธีเอาไว้อย่างกลาง ๆ ให้มีลักษณะเป็นหนังสือและหนังสือคือผู้อ่านต้องหาสาระหรือความหมายให้ได้ จึงจะออกเสียงถูก แม้จะไม่มีรูปวรรณยุกต์ แต่ผู้อ่านสามารถผันเสียงเองเพื่อให้ได้ความหมายและถูกต้องตามข้อบังคับของคำประพันธ์ชนิดนั้น ๆ ได้ตามความต้องการ ซึ่งชาวอีสานใช้อักษรประจำถิ่นที่เป็นของตนเอง ซึ่งมี ๓ ชนิด คือ อักษรไทยน้อย ใช้ในราชการบ้านเมือง และจารีการวรรณกรรมที่ปราชญ์โบราณอีสานแต่งขึ้นเอง เพื่อสอนให้คนประกอบแต่คุณงามความดี อักษรขอม ใช้จารึกเรื่องราวที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วน ๆ ส่วนอักษรธรรมใช้ในการบันทึกเรื่องราวที่เป็นจริยวัตรของพระพุทธเจ้าและสรรพวิชาการหลากหลายแขนง เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาให้มีการเรียนภาษาและอักษรไทยในโรงเรียน การเรียนอักษรโบราณอีสานจึงลดน้อยลงจนไม่มี การเรียนการสอนตามปกติ อักษรธรรมอีสานใช้บันทึกลงในวัสดุประเภทต่างๆ ได้แก่ ฝิวไม้ไผ่ แผ่นศิลา กระดาษ และใบลาน ซึ่งวัสดุทั้งสี่ประเภทนี้ ใบลานเป็นวัสดุที่ใช้ในการบันทึกเรื่องราวด้วยอักษรธรรมมากที่สุด อาจเนื่องจากใบลานเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น จารได้ง่ายและทนทานสามารถเก็บรักษาและใช้ได้ยาวนาน นับหลายปี (มนัส สุขสาย, 2536)

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เป็นหลักสูตรหนึ่งที่มีการเรียนการสอนอักษรโบราณอีสาน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ตามเป้าประสงค์ของมหาวิทยาลัยที่ว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีเป็นสถาบันอุดมศึกษา สร้างสรรค์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และด้วยมีการเรียนการสอนอักษรโบราณอีสานร่วมทั้งการปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่น จึงมีการรวบรวมและถ่ายบันทึกวรรณกรรมใบลานเป็นไฟล์รูปภาพ เพื่อให้นักศึกษาและผู้สนใจได้ศึกษา ซึ่งหนึ่งในวรรณกรรมที่ถูกถ่ายบันทึกไว้ที่น่าสนใจ คือ “วรรณกรรมบทสູ່ขวัญ” เพราะเป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานที่สะท้อนคติความเชื่อเรื่องขวัญของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อกล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญ ธวัชบุญโณทก (2532) กล่าวว่า “ขวัญ” น่าจะเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยทุกสังคมทั้งในประเทศและนอกประเทศ เช่น ชาวไท-ลาวในประเทศลาว ชาวไทใหญ่ในประเทศพม่า ชาวไทลื้อในสิบสองปันนาและชาวไทดำในญวน เป็นต้น ส่วนในด้านความหมายของขวัญนั้น ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายว่า “ขวัญ” หมายถึง มิ่ง มงคล สิริ ความดี เช่น ขวัญข้าว หรือ สิ่งที่ไม่มิตัวตน เชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล เป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างไป ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่างๆ

ความเชื่อเรื่องขวัญทำให้เกิดบทสູ່ขวัญเพื่อเป็นบทเรียกขวัญให้กลับมายังร่างกายมนุษย์ บทสູ່ขวัญเต็มไปด้วยความเชื่อเรื่องของผี ศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ ร่วมอยู่กับวิถีชีวิตของคนอีสานทุกช่วงวัย ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งบทสູ່ขวัญนี้เป็นพิธีกรรมที่ช่วยเสริมสิริมงคล สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชีวิตเพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เช่น การสູ່ขวัญกินดอง การสູ່ขวัญเรือน การสູ່ขวัญข้าว ซึ่งการจัดพิธีสູ່ขวัญมีสาเหตุมาจากการทำดี คือทำขึ้นเพื่อเสริมสิริมงคลให้แก่ชีวิต ให้ความ

รมเย็นเป็นสุข เป็นต้นว่า สู้ขวัญกินตอง สู้ขวัญนาคน สู้ขวัญบ้านเรือน แม้แต่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำมาหากินก็มีพิธีกรรมนี้แทรกอยู่ เช่น พิธีสู้ขวัญข้าว สู้ขวัญลาน สู้ขวัญวัวควายหรือในโอกาสพิเศษ เช่น ได้เลื่อนยศตำแหน่ง บุตรีตาเกิดใหม่ ทำมาค้าขายได้กำไร นอกจากนี้ก็มีพิธีสู้ขวัญที่มีสาเหตุมาจากสิ่งไม่ดี โดยมีการจัดพิธีสู้ขวัญขึ้นเพื่อขับไล่สิ่งไม่ดีหรือสิ่งอัปมงคล เหล่านั้นไป เช่น เมื่อยามเจ็บป่วย ลูกเสีย เมียตาย การกระทำเช่นนี้เพื่อเป็นการปลุกปลอบ เสริมกำลังใจ ให้ต่อสู้ชีวิตต่อไป(กิตติราช พงษ์เฉลียว, 2556)

ด้วยความที่บทสวดมีความน่าสนใจในหลายมิติจึงมีผู้ศึกษาบทสวดในประเด็นต่าง ๆ เช่น ชาคริต อนันทราวิน (2538) ได้ศึกษาและรวบรวมบทสวดจังหวัดเลย โดยศึกษาด้านความเชื่อทางศาสนา และศิลปะการประพันธ์ สมพงษ์ จิตอารีย์ (2545) ได้ศึกษาบทสวดและพิธีสู้ขวัญของชาวไทลื้อ อำเภอปัว จังหวัดน่าน เกี่ยวกับประเภทของบทสวด โครงสร้างโดยรวมของบทสวด คำประพันธ์ของบทสวด และการประกอบพิธีสู้ขวัญ ปิยะพันธ์ สรรพสาร (2546) ได้วิเคราะห์บทสวดของชาวกูย อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เกี่ยวกับประเภทของบทสวด บทบาทหน้าที่ของบทสวด ลักษณะการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเกิดขึ้นกับสังคม วราภรณ์ ดังก้อง (2549) ได้วิเคราะห์บทสวด จังหวัดแพร่ในด้านภาพสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวทุ่งโฮ้ง จังหวัดแพร่ ส่วนพิมพ์ ภัคดี (2550) ได้วิเคราะห์บทสวดที่ใช้ในอำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ในด้านบทบาทหน้าที่ของบทสวด และกิตติราช พงษ์เฉลียว (2556) ได้ศึกษาบทสวด : กรณีศึกษาหนังสือก้อมสำนวน วัดศรีสุริยาป่ายาง จังหวัดร้อยเอ็ด ศึกษาด้านการปริวรรต และศิลปะการประพันธ์ เป็นต้น

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับบทสวด ส่วนใหญ่ที่กล่าวมาจะเป็นการศึกษารวบรวมบทสวด ศึกษาความเชื่อ บทบาทหน้าที่ของบทสวด การประกอบพิธีกรรม และศิลปะการประพันธ์ เป็นต้น ส่วนการศึกษาปริวรรตอักษรโบราณเป็นอักษรไทยปัจจุบันยังพบการศึกษาไม่มากจึงควรที่จะมีการศึกษาในด้านนี้ และในบทสวด สำนวนที่ถูกบันทึกเป็นไฟล์รูปภาพไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เป็นอีกสำนวนหนึ่งที่ยังไม่มีการศึกษารวมทั้งยังไม่มีการปริวรรตถ่ายทอดออกมาเป็นอักษรไทยปัจจุบัน บทสวดสำนวนนี้จึงควรที่จะมีการศึกษาปริวรรต เพราะการศึกษาปริวรรตนั้นช่วยให้ผู้ที่อ่านอักษรธรรมไม่ได้สามารถอ่านศึกษาหาความรู้ได้ และถือเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางภาษาที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทสวดสำนวนที่ถูกถ่ายบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี โดยจะศึกษาปริวรรตจากอักษรธรรมโบราณอีสานเป็นอักษรไทยตามอักขระวิธีทางภาษาไทยปัจจุบัน อาศัยแนวการปริวรรตของ ประเสริฐ ญ นคร (2549) ในการปริวรรต โดยใช้หลักการเขียนคำที่คนปัจจุบันส่วนใหญ่เข้าใจแต่หากถ้อยคำไม่ปรากฏในภาษาไทยราชการก็จะปริวรรตตามเสียงอ่าน และจะศึกษาศิลปะการประพันธ์เพราะเป็นลักษณะการประพันธ์เฉพาะท้องถิ่นอีสาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ต้องการศึกษาอักษรโบราณอีสานรวมทั้งการศึกษาด้านอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objective)

- เพื่อเปรียบเทียบผลงานบทประพันธ์จากอักษรธรรมเป็นอักษรไทยปัจจุบัน
- เพื่อศึกษาศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏในบทประพันธ์

สมมติฐานของการวิจัย (Research Hypothesis)

บทประพันธ์จากหนังสือก๊อม สำนวนที่ปรากฏที่สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เป็นบทประพันธ์ที่มีความน่าสนใจทางอักขระวิธี โบราณอักษรอีสาน มีศิลปะ การแต่งที่เหมาะสมกับประเพณีวรรณกรรมซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาต่อที่ไม่มีความรู้ทางด้านอักษรโบราณอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การศึกษานวนที่ปรากฏที่สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) ได้กำหนดขั้นตอนวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษานวนที่ปรากฏที่สาขาวิชาภาษาไทย ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูล 3 วิธี คือ การศึกษาจากเอกสาร การศึกษาภาคสนามและการคัดเลือกข้อมูล

1.1 การศึกษาจากเอกสาร

1.1.1. รวบรวมบทประพันธ์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

1.1.2. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทประพันธ์

1.1.3. เปรียบเทียบบทประพันธ์จากหนังสือก๊อม สำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี จากอักษรธรรมอีสานเป็นอักษรและอักขระวิธีไทยปัจจุบันอย่างละเอียดโดยวิธีการถ่ายถอดตัวอักษร

1.2 การศึกษาภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ (Interview) และการสอบถามซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับการปริวรรตวรรณกรรมบทประพันธ์และผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมอีสาน คือ รองศาสตราจารย์ชานนท์ ไชยทองดี และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์กิติราษ พงษ์เฉลียว

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา และภาษา เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และศึกษานวนที่ปรากฏที่สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

3. ขั้นการนำเสนอผลการวิเคราะห์

สรุปการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย (Research Results)

การศึกษาปริวรรตบทสุ่อขวัญ สำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อปริวรรตใบลานบทสุ่อขวัญจากอักษรธรรมเป็นอักษรไทยปัจจุบัน และเพื่อศึกษาศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏในบทสุ่อขวัญ พบผลการศึกษาดังนี้

1. ปริวรรตใบลานบทสุ่อขวัญจากอักษรธรรมเป็นอักษรไทยปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยราชการโดยอาศัยแนวการปริวรรตของ ประเสริฐ ณ นคร (2549) ในการปริวรรต โดยใช้หลักการเขียนคำที่คนปัจจุบันส่วนใหญ่เข้าใจแต่หากถ้อยคำใดไม่ปรากฏในภาษาไทยราชการก็จะปริวรรตตามเสียงอ่านโดยมีจุดมุ่งหมายของการปริวรรต 2 ประการ คือ 1) เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจในการปริวรรตวรรณกรรมอีสานจากอักษรธรรมอีสานเป็นอักษรไทยราชการได้เรียนรู้พื้นฐานและลักษณะการปริวรรตอักษรธรรมอีสาน โดยเน้นการปริวรรตด้วยถ้อยคำที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ ในขณะที่เดียวกันก็คงความหมายและน้ำเสียงตามภาษาอีสาน 2) เพื่อให้ผู้สนใจที่จะศึกษาวรรณกรรม บทสุ่อขวัญ แต่ไม่สามารถอ่านอักษรธรรมอีสานได้ สามารถเรียนรู้วรรณกรรมผ่านบทปริวรรต

จากผลการศึกษาปริวรรตวรรณกรรมบทสุ่อขวัญ พบว่า วรรณกรรมบทสุ่อขวัญ มีจำนวน 1 ผูก 38 หน้า เนื้อเรื่องสมบูรณ์ ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง ไม่ปรากฏที่มา พบว่าถูกบันทึกเป็นไฟล์รูปภาพไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย ซึ่งมีบทสุ่อขวัญที่ปรากฏในหนังสือกัอมผูคนนี้มีบทสุ่อขวัญ 3 บทสุ่อขวัญ คือ บทสุ่อขวัญพา มีทั้งหมด 6 ลานกัอม จำนวน 12 หน้า บทเอนขวัญคนป่วย มีทั้งหมด 6 ลานกัอม จำนวน 11 หน้า และบทสุ่อขวัญนาค มีทั้งหมด 7 ลานกัอม จำนวน 14 หน้า ทั้งหมดจารด้วยอักษรธรรมอีสาน อักษรที่ใช้ในการบันทึกวรรณกรรมบทสุ่อขวัญนั้นมีพยัญชนะตัวเต็ม 31 รูป ได้แก่ ก, ข, ค, ฉ, ง, จ, ฉ, ชช, ญ, ฑ, ต, ถ, ท, น, บ, ป, พ, ฟ, ผ, ฝ, ภ, ม, ย, ร, ล, ว, ส, ห, อ, ฮ, อย. และพยัญชนะตั้งเพ็องหรือตัวเชิง 14 รูป ได้แก่ ก, ค, ง, จ, ฑ, ต, ถ, ท, น, ฟ, ย, ล, ว, อ. ส่วนสระปรากฏ 3 ชนิด คือ สระลอย ปรากฏการใช้ 4 รูป ได้แก่ อะ อา เอา อุ สระจม ปรากฏการใช้ 23 ได้แก่ อะ, อา, อิ, อี, อือ, อุ, อู, เออะ, เอ, แอะ, แอ, โอะ, โอ, เอะอะ, ออ, เออะ, เออ, เอีย, เอือ, อัว, อ้า, ไอ, และสระพิเศษ ได้แก่ แอ, อย, อา, เอีย. การใช้เครื่องหมายพบ การใช้เครื่องหมายไม้กงไม้กัก นิคหิต ไม้ยมก ส่วนเครื่องหมายอื่นๆ พบเพียงแค่เครื่องหมายจบตอน การใช้ตัวเลขปรากฏการใช้ตัวเลข 2 ลักษณะ คือ ตัวเลขที่วางไว้โดด และ ตัวเลขที่ผสมกับพยัญชนะหรือคำบอกจำนวนหลัก ส่วนอักษรวิธีพิเศษไม่ปรากฏการใช้มากนัก

ตัวอย่างใบลานและการปริวรรต

1. นอกเขตขวัญอย่าได้เดินประเทศเที่ยวทางไกลอย่าได้ไปหลงไหลชมพงไพรแลปากกว้าง
อย่าได้เล่นนำหมู่ลิงลม
2. อย่าได้ไปชมลึงค่างเถ้าหมู่นกเค้าแลเสื่อสิงห์ควายกระทิงแลแฮดช้างอย่าได้หลงเข้า
3. เถินกว้างนำหมู่คูกาทั้งวังปลาแลสาใหญ่ขึ้นช้อยใส่มาядูตระการงามสะพุกักบั้ง
4. แลบัวทองชงเกดหอมฮ้องเฮาขวัญนาคเจ้าจงเข้ามาโฮมฮัดสาในมือนี่วันนี้ให้มาอยู่ในใจ

ทุกเมื่อ

เนื้อหาจากตัวอย่างการปริวรรต

นอกเขตขวัญอย่าได้เดินประเทศเที่ยวทางไกลอย่าได้ไปหลงไหลชมพงไพรแลปากกว้าง
อย่าได้เล่นนำหมู่ลิงลมอย่าได้ไปชมลึงค่างเถ้าหมู่นกเค้าแลเสื่อสิงห์ควายกระทิงแลแฮดช้างอย่าได้
หลงเข้าเถินกว้างนำหมู่คูกาทั้งวังปลาแลสาใหญ่ขึ้นช้อยใส่มาядูตระการงามสะพุกักบั้งแลบัวทอง
ชงเกดหอมฮ้องเฮาขวัญนาค เจ้าจงเข้ามาโฮมฮัดสาในมือนี่วันนี้ให้มาอยู่ในใจทุกเมื่อ

จากบทส่ขวัญที่ปริวรรตจะพบว่าเนื้อหาจะเริ่มด้วยบทชุมนุมเทวดา บทไหว้ครู บทเริ่มต้น
บทเชิญขวัญ บทปลอบขวัญ บทสอนขวัญ และบทให้พร ซึ่งจะแตกต่างกันตามประเภทและ
วัตถุประสงค์ของบทส่ขวัญ ซึ่งในเนื้อหาที่ปรากฏนั้นสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมความเชื่อทางสังคมของ
ยุคสมัยที่สร้างสรรค์วรรณกรรมขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นแทรกภูมิปัญญาที่ปราชญ์ชาวอีสานได้สั่งสม
และเป็นเครื่องขัดเกลาผู้คนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยมีจารีต
ปฏิบัติที่อุดมไปด้วยคุณธรรมจริยธรรม ทั้งยังเป็นเครื่องบ่งบอกถึงพฤติกรรมของชาวอีสานว่าเป็นผู้ที่
ละอายต่อการทำบาป ให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมโดยยึดถือฮึดคอง นับเป็นองค์ความรู้บรรพชนที่
สรรสร้างและกลั่นกรองจนตกผลึกกลายเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้

2. ศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏในบทส่ขวัญ

วรรณกรรมบทส่ขวัญที่ปรากฏในหนังสือก้อมอักษรธรรมอีสานสำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่
สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เป็นวรรณกรรมที่มีศิลปะการประพันธ์ที่
น่าสนใจ เพราะมีลักษณะการประพันธ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ด้านการประพันธ์ของชาวอีสาน ซึ่งศิลปะ
การประพันธ์ถือเป็นสิ่งที่จำเป็น ในการประพันธ์ผู้ประพันธ์จะต้องมีเทคนิคในการนำเสนอ เพื่อให้
ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปกับผู้เขียน ดังนั้นการเลือกใช้ภาษา และคำจึงมีความสำคัญมากในการ
ประพันธ์แต่ละครั้ง ภาษาจะแสดงออกมาอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับเรื่องราวและอารมณ์ การที่นำเอา
ถ้อยคำมาผูกร้อยเรียงกับเป็นเรื่องราว ในรูปแบบงานบทส่ขวัญอีสาน จึงเรียกได้ว่าเป็นศิลปะในการ
ใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้แต่ง ซึ่งบทส่ขวัญนั้นมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต
ค่านิยม ความเชื่อ การสร้างขวัญกำลังใจตามวาระและโอกาสต่างๆในสังคม ก่อให้เกิดภาษาหลาย
ลักษณะตามวัตถุประสงค์ของบทส่ขวัญ และการเลือกใช้คำเหล่านี้ก็เป็นการสร้างอรรถรสในงาน
ประพันธ์ ที่ทำให้ผู้อ่านต้องตีความและเกิดความสงสัย สร้างความศักดิ์สิทธิ์และความมงคลต่อผู้ที่
ได้รับฟัง (กิตติราช พงษ์เฉลียว, 2556)

จากการศึกษาศิลปะการประพันธ์ที่ปรากฏในบทส่ขวัญ สำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาศิลปะการประพันธ์ซึ่งเป็นลักษณะเด่นด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 รูปแบบการใช้ภาษา

บทส่ขวัญทั้ง 3 บทประกอบไปด้วย *บทส่ขวัญพา* เป็นบทส่ขวัญคนป่วย ในกรณีที่มีการส่ขวัญคนป่วยมาแล้วแต่ยังไม่หายก็จะทำการส่ขวัญพาให้อีก *บทเอ็นขวัญคนป่วย* เป็นบทส่ขวัญคนป่วยให้หายจากอาการเจ็บป่วย และ*บทส่ขวัญนาค*เป็นการส่ขวัญนาคก่อนบวชเป็นพระ ซึ่งบทส่ขวัญทั้ง 3 บท มีลักษณะการใช้ภาษาที่เหมือนกัน กล่าวคือ มีการใช้ภาษาบาลีสลับกับภาษาไทยท้องถิ่นอีสาน โดยขึ้นต้นด้วยคำว่า “ศรี ๆ” ตามด้วยบาลีขึ้นต้นเรื่องสั้นๆ แล้วกล่าวเนื้อหาแต่ละตอนความด้วยภาษาไทยท้องถิ่นอีสานซึ่งมีการแทรกบาลีบ้างบางคำ ส่วนจบเรื่องจบด้วยบาลี การใช้รูปแบบการใช้ภาษา ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การที่ผู้ประพันธ์ใช้ภาษาบาลีแทรกกับการใช้ภาษาถิ่นนั้น เพื่อแสดงสำเนียงแห่งภาษา (Phonetic) และน้ำเสียงภาษา (Tone) ที่แสดงความศักดิ์สิทธิ์ นำศรัทธาให้แก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน ซึ่งในบทส่ขวัญทั้งสามบทนั้นมีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานมีการแทรกบาลีบ้างส่วนที่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานนั้นเพื่อต้องการให้ผู้ฟังเข้าใจถึงคำสอนและภูมิปัญญาที่กล่าวไว้ในบทส่ขวัญ ส่วนที่เป็นบาลีก็เพื่อต้องการสร้างความศักดิ์สิทธิ์นำศรัทธาและปฏิบัติตาม ส่วนลักษณะการใช้ภาษาบาลีนั้นจะเห็นได้ว่าประชาชนอีสานนั้นมีการนำบาลีมาใช้แต่ไม่มียึดหลักไวยากรณ์ของบาลีโดยใช้หลักการผสมคำตามหลักการเขียนอักษรธรรมอีสาน และคำบาลีบางคำก็ไม่สามารถเข้าใจความหมายได้เพราะผิดหลักไวยากรณ์บาลี เช่น “สิทธิเชยยะมุงคุณ” ถ้าจะให้ถูกต้องนั้นตามหลักนั้นต้องเขียนเป็น “สิทธิเชยยมงคล” ถ้าสังเกต คำว่า มุงคุณ กับ มงคล นั้นจะเห็นว่าประชาชนอีสานมีแผลงคำ จากมงคล เป็น มุงคุณ ตามความสะดวกในการออกเสียงของชาวอีสาน

2.2 การเลือกใช้ถ้อยคำ

การเลือกใช้ถ้อยคำในการประพันธ์ เป็นกลวิธีหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสามารถของประชาชนอีสานในเรื่องของการรู้กำลังของคำ คือ รู้ว่า คำใดให้ความหมายลึกซึ้งอย่างไร ให้อารมณ์ชนิดใด ควรร้อยเรียงประกอบกับเนื้อเรื่องตอนใด ดังนั้นการพรรณนาความจึงไพเราะ ชักนำให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม ซึ่งจากการศึกษาบทส่ขวัญ สำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี พบว่า ผู้ประพันธ์เลือกใช้ในการแต่ง ดังนี้ *การใช้ถ้อยคำนุ่มนวลอ่อนโยน* การใช้ถ้อยคำเช่นนี้เกิดจากการที่ผู้เขียนเลือกคำที่มีเสียงนุ่มนวลราบรื่นเพื่อแสดงอารมณ์ที่เหมาะสมกับเรื่อง ซึ่งเป็นลักษณะอันเป็นสากลของมนุษย์ในการแสดงความรักความใคร่ต่อกัน *การใช้ถ้อยคำจริงจัง เครื่องขริม* เพราะต้องการให้เกิดความน่าเชื่อถือ และสะท้อนความตั้งใจจริงของผู้ประพันธ์ *การใช้คำเลียนเสียง* การใช้คำเลียนเสียงในบทส่ขวัญ เพราะทำให้เกิดความไพเราะ และช่วยให้ผู้ฟังมีความรู้สึกคล้อยตาม เกิดจินตนาการตามผู้ประพันธ์ต้องการ จากการศึกษามบทส่ขวัญปรากฏลักษณะการใช้คำเลียนเสียงเพียงลักษณะเดียว คือ การเลียนเสียงธรรมชาติ *การใช้คำแสดงอาการ* การใช้คำแสดงอาการเป็นการใช้คำที่ทำให้เห็นการเคลื่อนไหว ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังนึกถึงความเคลื่อนไหวของคนหรือวัตถุเป็นการสร้างความเข้าใจให้ผู้ฟังคล้อยตาม *การใช้คำซ้ำ* คือ การนำคำ

หรือวลีเดียวกันและมีความหมายเหมือนกันทุกประการ มาเรียงไว้ชิดกันหรืออาจมีคำอื่นคั่น การซ้ำคำอาจมีตำแหน่งซ้ำในวรรคเดียวกันทั้งต้นวรรค กลางวรรค และปลายวรรค หรือซ้ำคำต่างวรรคก็ได้ การซ้ำคำจะทำให้เกิดความไพเราะ สละสลวย ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตามทั้งยังเป็นวิธีย้ำให้ข้อความมีความหมายหนักแน่นยิ่งขึ้น และการเล่นคำเป็นชุด การเล่นคำชุดนี้จะมีลักษณะคล้ายกับการเล่นสัมผัส แต่จะมีคำยืมอยู่หนึ่งคำ ส่วนคำถัดไปจะเป็นเสียงพยัญชนะอื่นที่ต่างจากคำยืม ซึ่งมีพยัญชนะเดียวกัน แต่จะแตกต่างกันที่สระเท่านั้น และการเล่นคำประเภทนี้มีทั้งที่อยู่ในวรรคเดียวกันและต่างวรรค

จากการศึกษาการเลือกใช้ถ้อยคำจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์มีการใช้ถ้อยคำนุ่มนวล อ่อนโยน, ถ้อยคำจริงจัง เศร้าซึม, คำเลียนเสียง, การใช้คำแสดงอาการ, การใช้คำซ้ำ และการเล่นคำเป็นชุด อีกทั้งกลวิธีการเลือกใช้ถ้อยคำในการประพันธ์ก็เป็นกลวิธีหนึ่ง que แสดงให้เห็นความสามารถของปราชญ์อีสานในเรื่องของการรู้กำลังของคำ คือ รู้ว่าคำใดให้ความหมายลึกซึ้งอย่างไร ให้อารมณ์ชนิดใด ควรร้อยเรียงประกอบกับเนื้อเรื่องตอนใด ดังนั้นการพรรณนาความจริงไพเราะ ชักนำให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม การเลือกใช้ถ้อยคำในบทสູ່ขวัญอาจไม่หลากหลายเท่ากับวรรณกรรมประเภทอื่น ซึ่งเป็นเพราะความยาวของวรรณกรรมที่มีความสั้นยาวแตกต่างกัน ในบทสູ່ขวัญนั้นมีความยาวที่ไม่มากนักการเลือกใช้ถ้อยคำจึงเลือกใช้ถ้อยคำที่มีผลต่อความหมาย ต่ออารมณ์ความรู้สึก ซึ่งจะส่งผลต่อการให้กำลังใจในการสູ່ขวัญในโอกาสต่างๆ

2.3 การใช้โวหารการเขียน

การใช้โวหารอันเป็นวาทศิลป์ หมายถึง โวหารที่ดี (Eloquence) ที่ชี้แจงได้ละเอียด (Elaboration) จากวรรณกรรม ซึ่งจากการศึกษาวรรณกรรมบทสູ່ขวัญปรากฏการใช้โวหารที่สำคัญ 4 ลักษณะ คือ บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร *บรรยายโวหาร* คือโวหารที่ใช้เล่าเรื่อง หรืออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ตามลำดับเหตุการณ์ การเขียนบรรยายโวหาร จะมุ่งความชัดเจน เขียน ตรงไปตรงมา รวบรัด กล่าวถึงแต่สาระสำคัญไม่จำเป็นต้องมีผลความ หรือความปลุกใจยอเสริม ซึ่งวรรณกรรมบทสູ່ขวัญปรากฏการใช้บรรยายโวหาร แยกออกเป็น 2 ลักษณะคือ บรรยายเปิดเรื่อง และการบรรยายเหตุการณ์ *เทศนาโวหาร* เป็นโวหารการอบรมสั่งสอนว่ากล่าวตักเตือนให้รู้ตัวชั่วเป็นกระบวนความที่ใช้ชี้แจงอบรมสั่งสอนชี้ให้เห็นคุณและโทษของสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ซึ่งในวรรณกรรมบทสູ່ขวัญมีการใช้เทศนาโวหารเพื่ออบรมสั่งสอนให้แนวทางการปฏิบัติตัว *สาธกโวหาร* เป็นโวหารที่มุ่งให้ความชัดเจน โดยการยกตัวอย่างเพื่ออธิบายให้แจ่มแจ้งหรือสนับสนุนความคิดเห็นที่เสนอให้หนักแน่น น่าเชื่อถือ *สาธกโวหาร* เป็นโวหารเสริม บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร และเทศนาโวหาร เพื่อยกตัวอย่างเหตุการณ์หรือเรื่องราวประกอบเพื่อเพิ่มความเข้าใจให้ผู้อ่านเข้าใจยิ่งขึ้น และ *อุปมาโวหาร* เป็นโวหารเปรียบเทียบ โดยยกตัวอย่าง สิ่งคล้ายคลึงกันมาเปรียบเพื่อให้เกิดความชัดเจนด้านความหมาย ด้านภาพ และเกิดอารมณ์ความรู้สึกมากยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่าอุปมาโวหาร คือภาพพจน์ประเภทอุปมานั้นเอง *อุปมาโวหาร* ใช้เป็นโวหารเสริม บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร และเทศนาโวหาร เพื่อให้เกิดความชัดเจนน่าอ่าน โดยอาจเปรียบเทียบอย่างสั้นๆ หรือเปรียบเทียบอย่างละเอียดก็ได้

จากศึกษาพบว่าผู้แต่งวรรณกรรมบทสູ່ขวัญใช้โวหารการเขียน 4 แบบ คือ บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหารในการแต่งโวหาร โดยใช้บรรยายโวหารการบรรยาย เรื่องในบทสູ່ขวัญ ใช้ เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร เพื่อช่วยในการเทศนาสั่งสอน ให้ข้อคิดและมีการใช้สาธกโวหารในการยกตัวอย่างประกอบ ใช้อุปมาโวหารในการเปรียบเทียบ แต่ไม่ปรากฏการใช้พรรณนาโวหารซึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมบทสູ່ขวัญที่เน้นการสร้างขวัญกำลังใจและสร้างความศรัทธาเป็นสิ่งสำคัญ และอีกประการหนึ่งวรรณกรรมบทสູ່ขวัญเป็นวรรณกรรมขนาดสั้นที่ใช้ประกอบพิธีกรรมจึงขาดการพรรณนาที่ยืดยาวต่างจากวรรณกรรมประเภทนิทานที่มีเนื้อหามากกว่า

2.4 การใช้สัญลักษณ์หรือสัญลักษณ์ทางภาษา (Symbol)

สัญลักษณ์ทางภาษา (Symbol) คือ การใช้สัญลักษณ์ที่เป็นภาพพจน์ หมายถึง การใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง คล้ายกับวิธีอุปมาอุปไมย (Metaphor) ต่างกันตรงที่การใช้อุปมาอุปไมยนั้นมีตัวอุปมาอุปไมยที่ตั้งไว้สำหรับเปรียบเทียบเป็นสิ่งที่บังจำเป็นซึ่งถ้ามองสัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (Symbol and Interpretation) ในความหมาย Geertz (1973) นั้น สัญลักษณ์นั้น เป็นได้ทั้งการกระทำ เหตุการณ์ คุณลักษณะ หรือความสัมพันธ์ที่ใช้เป็นสื่อแนวความคิด (Conception) แนวความคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ เช่น ไม้กางเขน ไม่ว่าจะอยู่ในลักษณะการสนทนาในจินตนาการ หรือเป็นรูปปรากฏบนฟ้าหรือห้อยอยู่ที่คอก็เป็นสัญลักษณ์ อย่างเช่น คำว่า “หลวง” ที่ใช้ประกอบคำอื่น ได้แก่ ไนหลวง พ่อหลวง วงหลวง ของหลวง เจดีย์หลวง ทั้งหมดนี้เป็นสัญลักษณ์ หรือส่วนของสัญลักษณ์ เพราะเป็นรูปแบบความคิดที่สัมผัสได้

จากการศึกษาวรรณกรรมบทสູ່ขวัญพบใช้สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายต่าง ๆ ที่น่าสนใจ เป็นสัญลักษณ์แทนสมบูรณ ความดีงาม และความชั่วร้ายอัปมงคล *สัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์* เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ขาดแคลนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นความคาดหวัง เป็นความปรารถนา เป็นความต้องการที่จะหลุดพ้นจากความขาดแคลนความทุกข์ยากในชีวิตของชาวอีสาน เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของชาวอีสาน ยึดโยงกับฟ้าฝน และน้ำเป็นสำคัญ เพราะอาชีพส่วนใหญ่ของชาวอีสานเป็นการเพาะปลูก ความอุดมสมบูรณ์ความมั่งมีของชีวิตจึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา สัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์จึงมักจะเกี่ยวข้องกับอาหารการกิน ทรัพย์สินเงินทอง ช้างม้าวัวควาย ข้าทาสบริวาร ซึ่งจากการศึกษาในบทสູ່ขวัญพบการใช้สัญลักษณ์แสดงถึงความสมบูรณ์ เช่น *ข้าวพาดเงิน ข้าวพาดคำ ข้าวพาดแก้ว ข้าวพาดทอง ของกินดี วัว ควาย ช้าง ม้า* เป็นสัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของชาวอีสาน ส่วนพาดข้าวที่เป็น พาดเงิน พาดคำ พาดแก้ว พาดทอง เป็นสิ่งแสดงถึงฐานะความร่ำรวย เช่นเดียวกับช้างม้าวัวควายข้าทาสบริวาร และอีกสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความอุดมสมบูรณ์ คือ การใช้ *สวน* เป็นสัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมี *สวนเผือก สวนคาม สวนใหญ่อุทัยาน สวนเว่อ สวนนาว* แสดงถึงความสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร

สัญลักษณ์แทนความวิปริตผิดแปลก เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความวิปริตผิดแปลกที่ผิดไปจากธรรมชาติทั่วไป ซึ่งสัญลักษณ์แสดงถึงความวิปริตผิดแปลกนั้นปรากฏในบทสູ່ขวัญคนป่วย

เป็นเหตุการณ์ คำมีดในตอนกลางวัน เป็นสัญลักษณ์ของความผิดแปลกจากธรรมชาติที่เกิดขึ้น ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้คนในโลกมนุษย์และเมืองฟ้า ซึ่งเป็นเรื่องร้ายแรง เป็นลางร้าย ธรรมชาติจึงมีความเป็นอื่น มีอำนาจเหนือมนุษย์ เทวดา และสัตว์

สัญลักษณ์แทนความดีงาม เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความดีงาม เป็นสิ่งที่ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ให้ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ซึ่งสัญลักษณ์แสดงถึงความดีงาม ที่ปรากฏในวรรณกรรมบทสู่ขวัญ เช่น เทวดา พระแม่ธรณี ซึ่งเป็นผู้ที่คอยปกป้องรักษาให้มนุษย์ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย ในการสู่ขวัญก็มีการอัญเชิญเทวดา และพระแม่ธรณีให้เป็นผู้ติดตามขวัญให้กลับมาอยู่ยังร่างกาย และอีกตัวอย่างที่เป็นสัญลักษณ์ของความดีงามก็คือ “พระไตรปิฎก” ดังตัวอย่างในบทสู่ขวัญนาค

สัญลักษณ์แทนความชั่วร้าย เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความไม่ดีงาม เป็นภัยร้ายต่อมนุษย์ซึ่งสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความชั่วร้ายที่ปรากฏในวรรณกรรมบทสู่ขวัญ เช่น ภูตผี ยักษ์ และมาร ถือเป็นภัยอันตรายต่อมนุษย์ เป็นสิ่งที่กระทำให้มนุษย์เจ็บป่วย เกิดโรคร้ายไข้เจ็บที่หาสาเหตุไม่ได้ ซึ่งภูตผี ยักษ์ และมาร นั้นเป็นคู่ตรงข้ามกับความดี คือ เทพเทวดา หรือพระพุทธรูป หรือผู้ทรงฤทธิ์ต่าง ๆ เมื่อกล่าวถึงมารจึงมักกล่าวถึงเทพเทวดา หรือพระพุทธรูป หรือผู้ทรงฤทธิ์ ที่ลงมาปราบมารขจัดภัยร้ายที่จะมาทำลายมนุษย์

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าสัญลักษณ์ที่ปรากฏในบทสู่ขวัญปรากฏการใช้สัญลักษณ์อยู่ 4 กลุ่ม คือ สัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ สัญลักษณ์แทนความวิปริตผิดแปลก สัญลักษณ์แทนความดีงาม และสัญลักษณ์แทนความชั่วร้าย สัญลักษณ์เหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ที่มีมักจะถูกกล่าวในบทสู่ขวัญเกือบทุกสำนวน เพราะการสู่ขวัญย่อมมีการพูดถึงสิ่งดีงามที่ขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและความวิปริตผิดแปลกที่เป็นภัยต่อมนุษย์ ให้มนุษย์หรือผู้ถูกสู่ขวัญรวมทั้งผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญมีความเป็นมงคลปราศจากสิ่งชั่วร้ายที่จะมาทำร้ายชีวิต นอกจากนี้แล้วความอุดมสมบูรณ์เป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงขาดเสียไม่ได้เป็นการกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ภายในพิธีสู่ขวัญ ความอุดมสมบูรณ์ภายในชีวิตในปัจจุบันและภายภาคหน้า ซึ่งเป็นการกล่าวเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้ถูก สู่ขวัญให้ผู้ที่ถูกสู่ขวัญมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารการกิน ทรัพย์สิน ข้าทาสมบริวาร สัญลักษณ์ที่ถูกลำมาใช้เปรียบเทียบกับเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นที่เข้าใจได้ง่ายเพราะถูกใช้และกล่าวถึงอยู่เป็นประจำ เมื่อถูกลำมาใช้ในบทสู่ขวัญจึงสร้างความเข้าใจได้ดีแก่ผู้รับฟัง

2.5 ลักษณะคำประพันธ์

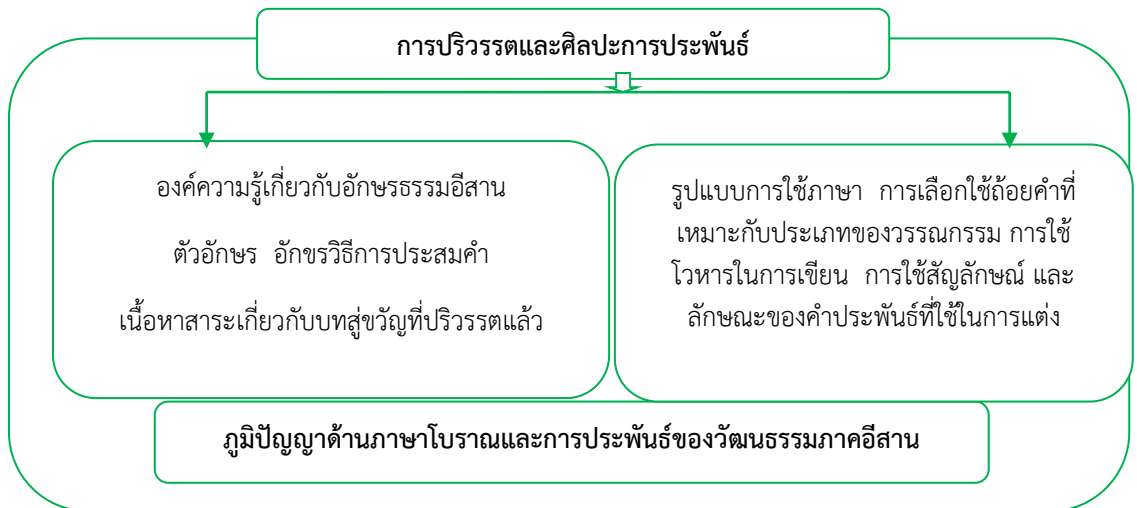
ลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมบทสู่ขวัญทั้ง 3 บท พบว่ามีใช้คำประพันธ์ประเภทฮ้ายยาวซึ่งเป็นฮ้ายพิเศษไม่ค่อยมีกฎเกณฑ์แน่นอนนัก อาศัยหลักความสัมพันธ์คล้องจองต่อเนื่องกันไปบางวรรคมีคำเอนย่อ ตามปกติฮ้ายนี้วรรคหนึ่งๆ มีกำหนดประมาณ 5 คำ ถึง 14 คำ ลักษณะจะสัมผัสคำใดในวรรคก็ได้อาจเป็นต้นวรรคกลางหรือท้ายวรรคก็ได้

จากการศึกษาศิลปะการประพันธ์วรรณกรรมบทสู่ขวัญสำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ทำให้ทราบว่าวรรณกรรมดังกล่าวมีรูปแบบการใช้ภาษาที่ผสมผสานระหว่างศัพท์ภาษาบาลีที่เป็นจุดนิยบทกับภาษาถิ่นอีสาน การใช้ภาษาลักษณะนี้เพื่อแสดงถึงสำเนียงแห่งภาษาและน้ำเสียงภาษา เพื่อเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ ความน่าศรัทธา

ให้แก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน ด้านการเลือกใช้ถ้อยคำในการประพันธ์นั้นแสดงให้เห็นความสามารถของปราศรัยอีสานในเรื่องของการรู้กำลังของคำ คือ รู้ว่า คำใดให้ความหมายลึกซึ้งอย่างไร ให้อารมณ์ชนิดใด ควรร้อยเรียงประกอบกับเนื้อเรื่องตอนใดจึงจะทำให้การพรรณนานั้นไพเราะ ชักนำให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม ด้านการใช้โวหารภาพพจน์ มีการใช้คำเพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัด และลึกซึ้งทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพชัดเจนในใจ ด้านการใช้สัญลักษณ์มีการเลือกใช้สัญลักษณ์ที่เป็นที่เข้าใจของผู้ฟังและผู้อ่านเพราะเป็นสัญลักษณ์ที่พุดถึงกันทั่วไปตามบริบทของภาษากับสังคมอีสาน ส่วนลักษณะคำประพันธ์ ของบทส่ขวัญทั้ง 3 บท มีใช้คำประพันธ์ประเภทย่ำยาวซึ่งเป็นย่ำพิเศษไม่ค่อยมีกฎเกณฑ์แน่นอนนัก อาศัยหลักความสัมพันธ์คล้องจองต่อเนื่องกันไป บางวรรคมีคำเยิ่นเย้อตามปกติย่ำนี้วรรคหนึ่งๆ มีกำหนดตั้งแต่ 5 คำ ถึง 14 คำ ลักษณะจะสัมพันธ์คำใดในวรรคก็ได้อาจเป็นต้นวรรคกลางหรือท้ายวรรคก็ได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาปริวรรตบทส่ขวัญ สำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีสามารถสังเคราะห์และนำเสนอได้ ดังแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ 1 การปริวรรตและศิลปะการประพันธ์สำนวนที่ถูกบันทึกไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

อภิปรายผลการวิจัย(Research Discussion)

วรรณกรรมบทส่ขวัญที่ปรากฏในหนังสือก้อมอักษรธรรมอีสานสำนวนที่ถูกบันทึกเป็นไฟล์รูปภาพไว้ที่สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เป็นวรรณกรรมบทส่ขวัญประเภทหนังสือก้อม (ใบลานขนาดสั้น) อักษรที่ใช้จารนั้นเป็นอักษรธรรมอีสาน ปรากฏบทส่ขวัญจำนวน 3 บท คือ บทส่ขวัญพา บทเอ็นขวัญคนป่วย และบทส่ขวัญนาค วรรณกรรมประเภทนี้มักถูกจารลงในหนังสือก้อม ส่วนในใบลานนั้นมักจะถูกจารด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับคาถา พระไตรปิฎก

ขาดก นิทานเกี่ยวกับศาสนา หรือเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาต่าง ๆ ซึ่งมีข้อสังเกต คืออักษรวิธีที่ใช้จารในบทสູ່ขູ່วູ່นั้นไม่พบการใช้อักษรวิธีพิเศษมากนัก อาจเป็นเพราะวรรณกรรมบทสູ່ขູ່วູ່เป็นวรรณกรรมขนาดสั้นจึงไม่ปรากฏ การใช้อักษรวิธีที่เป็นอักษรวิธีพิเศษเท่าไรนักพบเพียงแค่อักษรวิธีที่เป็นที่นิยมในการจารที่ใช้บ่อยและอักษรวิธีพิเศษอาจจะไม่จำเป็นในการใช้จารคำหรือไม่มีค่านั้นในวรรณกรรมบทสູ່ขູ່วູ່

บทสູ່ขູ່วູ່ทั้ง 3 บทนั้นเป็นบทสູ່ขູ່วູ່ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับวัฏจักรการดำเนินชีวิตของชาวอีสานโดยผู้ประพันธ์มีการใช้ศิลปะการประพันธ์ที่เหมาะสมกับเนื้อหา ด้านการใช้ภาษา ผู้ประพันธ์ใช้ภาษาบาลีแทรกกับการใช้ภาษาถิ่นนั้น เพื่อแสดงสำเนียงแห่งภาษา (Phonetic) และน้ำเสียงภาษา (Tone) ที่แสดงความศักดิ์สิทธิ์ นำศรัทธาให้แก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน ซึ่งในบทสູ່ขູ່วູ່ทั้งสามบทนั้นมีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานมีการแทรกบาลีบางส่วนที่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานนั้นเพื่อต้องการให้ผู้ฟังเข้าใจถึงคำสอนและภูมิปัญญาที่กล่าวไว้ในบทสູ່ขູ່วູ່ ส่วนที่เป็นบาลีก็เพื่อต้องการสร้างความศักดิ์สิทธิ์นำศรัทธาและปฏิบัติตาม ส่วนลักษณะการใช้ภาษาบาลีนั้นจะเห็นได้ว่าปราชญ์อีสานนั้นมีการนำบาลีมาใช้แต่ไม่ยึดหลักไวยากรณ์ของบาลีโดยใช้หลักการผสมคำตามหลักการเขียนอักษรธรรมอีสาน และคำบาลีบางคำก็ไม่สามารถเข้าใจความหมายได้เพราะผิดหลักไวยากรณ์บาลี เช่น สิทธิเชยยะมุงคุณ ถ้าจะให้ถูกต้องนั้นตามหลักนั้นต้องเขียนเป็น “สิทธิเชยยะมุงคล” ถ้าสังเกต คำว่า มุงคุณกับมุงคล นั้นจะเห็นว่าปราชญ์อีสานมีแผลงคำ จาก มุงคล เป็น มุงคุณ ตามความสะดวกในการออกเสียงของชาวอีสาน สอดคล้องกับการศึกษาภาษาวิวัฒนาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบลานเรื่องปฐมมูลลีของนฤมล ปิยวิทย์ (2554) ว่าเหตุผลของการใช้ศัพท์บาลีเนื่องจากเป็นคำศัพท์ที่มีความหมายลึกซึ้ง เพื่อให้เกิดความเชื่อความศรัทธาในวรรณกรรม สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องน้ำเสียงภาษาของพิทยา ลิ้มมณี (2537) ว่าสามารถโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านเปลี่ยนแปลงความคิดและการกระทำไปในทางสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับจุดประสงค์เฉพาะของผู้เขียนว่าต้องการสิ่งใด การเลือกใช้ถ้อยคำในบทสູ່ขູ່วູ່อาจไม่หลากหลายเท่ากับวรรณกรรมประเภทอื่น ซึ่งเป็นเพราะความยาวของวรรณกรรมที่มีความสั้นยาวแตกต่างกัน ในบทสູ່ขູ່วູ່นั้นมีความยาวที่ไม่มากนักการเลือกใช้ถ้อยคำจึงเลือกใช้ถ้อยคำที่มีผลต่อความหมาย ต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านหรือผู้ฟัง

การเลือกใช้โวหารการเขียนผู้ประพันธ์ใช้โวหารการเขียน 4 แบบ คือ บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหารในการแต่งโวหาร โดยใช้บรรยายโวหารการบรรยายเรื่องในบทสູ່ขູ່วູ່ใช้เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร เพื่อช่วยในการเทศนาสั่งสอนให้ข้อคิดและมีการใช้สาธกโวหารในการยกตัวอย่างประกอบ ใช้อุปมาโวหารในการเปรียบเทียบ แต่ไม่ปรากฏการใช้พรรณนาโวหารซึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมบทสູ່ขູ່วູ່ที่เน้นการสร้างขวัญกำลังใจและสร้างความศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งสำคัญ และอีกประการหนึ่งวรรณกรรมบทสູ່ขູ່วູ່เป็นวรรณกรรมขนาดสั้นที่ใช้ประกอบพิธีกรรมจึงขาดการพรรณนาที่ยืดยาวต่างจากวรรณกรรมประเภทนิทานที่มีเนื้อหามากกว่า

นอกจากนี้การใช้สัญลักษณ์ในบทสູ່ขวัญเป็นการใช้สัญลักษณ์ที่เป็นภาพพจน์ที่หมายถึงการใช้สิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง คล้ายกับวิธีอุปโลกน์ (Metaphor) ต่างกันตรงที่การใช้อุปโลกน์นั้นมีตัวอุปไมยที่ตั้งไว้สำหรับเปรียบเทียบเป็นสิ่งที่จำเพาะซึ่งถ้ามองสัญลักษณ์และการสื่อความหมาย (Symbol and Interpretation) สัญลักษณ์นั้น เป็นได้ทั้งการกระทำ เหตุการณ์ คุณลักษณะหรือความสัมพันธ์ที่ใช้เป็นสื่อแนวความคิด (Conception) ซึ่งในบทสູ່ขวัญที่ศึกษามีการสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อแนวความคิดแทนความอุดมสมบูรณ์ ความวิปริตผิดแปลก ความตึงาม และสัญลักษณ์แทนความชั่วร้าย สัญลักษณ์เหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ที่มักจะถูกล่าไว้ในบทสູ່ขวัญเกือบทุกสำนวน เพราะการสູ່ขวัญยอมมีการพูดถึงสิ่งตึงามที่ขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย และความวิปริตผิดแปลกที่เป็นภัยต่อมนุษย์ให้มนุษย์หรือผู้ถูกสູ່ขวัญรวมทั้งผู้ร่วมพิธีสູ່ขวัญมีความเป็นมงคลปราศจากสิ่งชั่วร้ายที่จะมาทำร้ายชีวิต นอกจากนี้แล้วความอุดมสมบูรณ์เป็นสิ่งที่ถูกล่าถึงขาดเสียไม่ได้เป็นการกล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ภายในพิธีสູ່ขวัญ ความอุดมสมบูรณ์ภายในชีวิตในปัจจุบันและภายภาคหน้า ซึ่งเป็นการกล่าวเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้ถูกสູ່ขวัญให้ผู้ที่ถูกสູ່ขวัญมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารการกินทรัพย์สิน ข้าทาสปริวารสัญลักษณ์ที่ถูกล่ามาใช้เปรียบเทียบนี้เป็นสัญลักษณ์ที่เป็นที่เข้าใจได้ง่าย เพราะถูกใช้และกล่าวถึงอยู่เป็นประจำ เมื่อถูกล่ามาใช้ในบทสູ່ขวัญจึงทำให้ผู้ที่อ่านหรือรับฟังสามารถเกิดความเข้าใจได้อย่างถ่องแท้

ส่วนคำประพันธ์ที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ คือ คำประพันธ์ประเภทร้อยยาวโบราณในการแต่งก็เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ในแต่ละวรรคให้เกิดความคล้องจอง น่าอ่านน่าฟัง ฉันทลักษณ์ไม่เคร่งครัด เหมาะกับการใช้เพื่อทำนองการสູ່ขวัญ สอดรับกับแนวคิดของ จิตร ภูมิศักดิ์ (2525) และสุจิตต์ วงษ์เทศ (2546) ที่ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับรูปแบบคำประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานว่ามีลักษณะสัมพันธ์การใช้คำคล้องจองเป็นลักษณะประจำที่มีในภาษาของคนไทย-ลาว ซึ่งมีมาช้านาน ส่วนการใช้โวหาร เพื่อทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านอ่านแล้วเกิดความซาบซึ้งคล้อยตามเนื้อหาของวรรณกรรม ถือได้ว่าผู้ประพันธ์เลือกใช้คำประพันธ์ที่มีกฎเกณฑ์น้อยแต่มีอิสระในการใช้คำค่อนข้างมากโดยให้คำต่าง ๆ ทำหน้าที่สร้างความเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหานั้น ๆ ถือเป็นความสามารถความพิเศษของผู้ประพันธ์และเป็นความพิเศษทางฉันทลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นอีสาน

ข้อเสนอแนะ (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

การศึกษาปริวรรตวรรณกรรมบทสູ່ขวัญสามารถเป็นแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับการปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทอื่นที่ใช้ตัวอักษรธรรมในการบันทึก ซึ่งเป็นการปริวรรตเพื่อให้คนรุ่นใหม่ผู้ที่อ่านอักษรธรรมไม่ได้ ได้มีโอกาสได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นโบราณทั้งทางด้านภาษา ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี รวมถึง ภูมิปัญญาต่าง ๆ และถือเป็นการการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านภาษาและอักษรให้คงอยู่ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาบทสวดในด้านอื่น เช่น ภูมิปัญญาหรือคำสอนฮินดูที่ปรากฏในบทสวด รวมถึงการศึกษาปริวรรตบทสวดประเภทอื่นหรือสำนวนอื่นเพื่อศึกษาหรือเปรียบเทียบบทสวด และควรมีการศึกษาหนังสือก้อมหรือโบลานเรื่องอื่น เช่น ตำรานาน นิทานและหลักธรรมคำสอน เป็นต้น ที่จารึกด้วยอักษรโบราณอีสานเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ผู้สนใจ

เอกสารอ้างอิง (References)

- กิติราช พงษ์เฉียว. (2556). *บทสวดวิญญู: กรณีศึกษาหนังสือก้อมสำนวน วัดศรีสุริยาป่าปางจังหวัดร้อยเอ็ด*. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2524). *โครงการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- ชาคริต อนันทรารวัน. (2536). *บทสวดวิญญูจังหวัดเลย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2523). *อักษรไทยน้อย*. ปรินญาณินพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธวัช ปุณโณทก. (2532). *เที่ยวอีสาน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.
- นฤมล ปิยวิทย์. (2544). *การศึกษาภาษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์โบลานเรื่องปฐมมูลลี*. สถาบันราชภัฏนครราชสีมา: นครราชสีมา.
- ประเสริฐ ธิ นคร. (2549). *อักษร ภาษา จารึก วรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปิยะพันธ์ สรรพสาร. (2546). *วิเคราะห์บทสวดวิญญูของชาวกูย อำเภอกีษกรภูมิ จังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิทยา ลิ้มมณี. (2537). *การอ่านตีความ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พิมพ์ภา ภัคดี. (2550). *วิเคราะห์บทสวดวิญญูที่ใช้ในอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอำนาจเจริญ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนัส สุขสาย. (2536). *คู่มือเรียนอักษรธรรมโบราณอีสาน*. อุบลราชธานี: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุบลราชธานี.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด
- วรภรณ์ ดังก้อง. (2549). *วิเคราะห์บทสวดวิญญู จังหวัดแพร่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สมพงษ์ จิตอารีย์. (2545). *การศึกษาบทสวดวิญญูและพิธีสวดวิญญูของชาวไทลื้อ อำเภอบัว จังหวัดน่าน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2546). *ประวัติศาสตร์สังคม วัฒนธรรมของภาษาและวรรณคดีในสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ: มติชน.

Geertz,C. (1973). *The Interpretation of culture*. NewYork: Basic Books.

